00:00:03 SPK_1
תודה רבה. היום, כ' בחודש חשוון תשס"ט, ה-18 בנובמבר 2008, אני... אני סיגל הולצמן? מראיינת את הגברת כהן רגינה לבית יקר. הגברת כהן נולדה בסלוניקי שביוון בשנת 1923 על פי תעודת הזהות. בפועל נולדה הגברת כהן בשנת 1926. הרעיון מטעם יד ושם ונערך בבית העדה. בוקר טוב רגינה. בוקר אור. תספרי לי בבקשה על בית הורייך בסלוניקי. איך קראו לאבא, לאמא, לסבא, לסבתא, לאחים

00:01:27 SPK_2
לא היה לי סבתא ולא היה לי סבא. כן. אבל ההורים שלי, אני נולדתי ביוון סלוניקי, במשפחת. אברהם יקר ורחל. והיינו שש נפשות, הורים וארבעה ילדים בבית. האחיות הגדולות כבר היו נשואים. אצלי, אצלנו, ואבא נפטר ב-41, ונשארנו אני, הייתי בת 16, ואחי בן 13

00:02:01 SPK_1
בואי נדבר עוד על השנים שאבא היה בחיים, עוד לפני הכיבוש.

00:02:05 SPK_2
אבא עבד בנמל.

00:02:07 SPK_1
כן.

00:02:07 SPK_2
יש, רגע. אבא עבד, היה פועל נמל. היינו גרים, אנחנו לא היינו עשירים, ולא עניים, היינו. בלונים, כמו... אני עכשיו. החיים שלנו היה בסדר עד שהיטלר נכנס

00:02:25 SPK_1
איך קראו לאחיות שלך? לאחים, לאחיות שלך?

00:02:29 SPK_2
הגדולה מתיקה, מתי. השנייה פלור. אני רג'ינה. ואחי בני, הקטן. הוא היה בן 13.

00:02:42 SPK_1
ובואו ננסה לדבר על החיים. בסלוניקי עוד הרבה לפני הכיבוש הגרמני. לא היו לך סבא? וסבתא? את לא הכרת אותם? משני הצדדים לא היו? היו דודים, בני דודים בהיום

00:02:56 SPK_2
אחים של ההורים? לא היה אף אחד. היו לי רק הורים.

00:02:59 SPK_1
מאיפה ההורים הגיעו במקור?

00:03:01 SPK_2
את יודעת? אני אגיד לך. אמא שלי במקור הייתה בספרד. בספרד. כן. כי השם משפחה שלה. הייתה רוזלס. אבא שלי הגיע מיוגוסלביה. ונפגשו ביוון והתחתנו ולא היה לי אף אחד

00:03:18 SPK_1
זאת אומרת שגם אבא וגם אמא בעצם לא נולדו בכלל ביוון.

00:03:22 SPK_2
לא, הם לא נולדו ביוון, אבל הילדים כולנו נולדנו ביוון.

00:03:26 SPK_1
ולמה הם הגיעו דווקא לסלוניקי? את יודעת מה הסיפור?

00:03:29 SPK_2
זה אני לא יודעת, אז לא היו מספרים כמו שהיום.

00:03:31 SPK_1
אז את לא יודעת בדיוק מה הסיפור. את יודעת שאבא מיוגוסלביה ואמא מספרד.

00:03:35 SPK_2
ואמא מספרד, במקור.

00:03:39 SPK_1
ואתם נולדתם כבר ביוון.

00:03:40 SPK_2
כולם ביוון. הם התחתנו ביוון ואנחנו נולדנו כולנו ביוון.

00:03:44 SPK_1
זאת אומרת שאין לכם עוד משפחה, אין דודים, אין בנות דודים.

00:03:47 SPK_2
,לא, לא, לא.

00:03:48 SPK_1
לא. שאר המשפחה, המשפחה של אבא ביוגוסלביה הייתה? את לא יודעת מה קרה עם? שרדות המלחמה

00:03:54 SPK_2
לא, לא יודעת, לא.

00:03:55 SPK_1
טוב. איך נוהל הבית שלך מבחינה יהודית?

00:04:01 SPK_2
אנחנו לא היינו דתיים, אבל הייתה מסורת בבית. אמא הדליקה נרות כל ערב שבת, גם אני עם. אמשיכה, וחגים עשינו, ארוחת שבת בערב שבת

00:04:17 SPK_1
..שמרתם את השבת? או שרק הייתם עושים.

00:04:19 SPK_2
שמרנו שבת.

00:04:20 SPK_1
אבא לא עבד בשבת?

00:04:21 SPK_2
לא, כל היהודים שם לא עבדו בשבת, והיינו בחוף שבת וראשון. כי ראשון זה היום שלהם, ושבת. שלנו. ושמרנו

00:04:31 SPK_1
תתארי לי את השבת בבית, איך הייתם מכינים שבת? מה הייתם עושים בשבת בבית? בתור.

00:04:36 SPK_2
ילדה. אמא הייתה מבשלת, אמא הייתה עקרת בית, יש לה המון ממולאים, פשטידות לבוקר,. כל מיני, היינו תמיד יושבים ביחד ליד השולחן, בשבת בבוקר וגם בצהריים

00:04:52 SPK_1
היה לכם איזה גוי של שבת?

00:04:54 SPK_2
מה היה לנו?

00:04:55 SPK_1
גוי של שבת?

00:04:56 SPK_2
לא.

00:04:57 SPK_1
לא?

00:04:58 SPK_2
מה זה גוי של שבת?

00:04:58 SPK_1
גוי של שבת, שהוא למשל מדליק לכם את השמחה.

00:05:02 SPK_2
אה, לא. אה, כן, בטח. בטח, תמיד אמא הייתה מביאה אחת, תמיד היא הייתה כבר קבועה. אצלנו, כל שבת בבוקר הייתה באה לדליק, כן, בטח

00:05:17 SPK_1
והייתם שרים סביב לשולחן?

00:05:20 SPK_2
כן, היינו שרים, גם בפסח יש לי שירים של אמא שלי וזה, אבל אני לא יכולה להשיר, אני בוכה.

00:05:29 SPK_1
את בוכה מהתרגשות? הייתה אווירה, אני מבינה שהייתה אווירה מאוד מיוחדת.

00:05:37 SPK_2
אווירה מאוד מיוחדת. אני אומרת שאני באתי פה, אני אומרת פה זה ישראל, אבל שם היינו. שומרים יותר. היו מרגישים יותר את החג, את השבת, הרבה יותר

00:05:49 SPK_1
אבא היה הולך לבית הכנסת בערב שבת?

00:05:51 SPK_2
בטח, בטח. ואני זוכרת שאבא היה הולך בערב... שבועות, וכל הלילה קראו אותה מגילה, אני. יודעת, ובבוקר אמא הייתה מוציאה לנו את כל הילדים מהבית, שאבא צריך לבוא לישון, כי שם לא היה לנו הרבה חדרים, היה לנו חדר וחצי, ואנחנו היינו צריכים לצאת מהבית, שאבא יישן כל הלילה. כן, היה באמת, היה נחמד מאוד, עד שהיטלר נכנס. הכל השתנה

00:06:24 SPK_1
איפה את למדת? באיזה חינוך את קיבלת בתור ילדה?

00:06:27 SPK_2
בבית ספר עממי.

00:06:28 SPK_1
יהודי?

00:06:30 SPK_2
לא, לא היה לנו כסף, יהודי היה לה המון כסף. יווני? יווני, כן. אבל מה למדתי? לא הספקתי.

..כלום. בגיל 16 כבר

00:06:40 SPK_1
לא, אבל בתור ילדה הוא קיבל לך תואר ספרי ביבני?

00:06:42 SPK_2
כן, בתוך ילדה למדתי בבית ספר עממי יווני.

00:06:45 SPK_1
באיזה שפה למדו? ביוונית בבית ספר?

00:06:47 SPK_2
יוונית, והיה פעם בשבוע. מורה יהודי שלימד אותנו עברית.

00:06:54 SPK_1
זאת אומרת, היו עוד ילדים יהודים בבית הספר?

00:06:56 SPK_2
כן, כן. כי בבית ספר יהודי עלה הרבה כסף, ולא לכולם. למי שהיה לו כסף.

00:07:03 SPK_1
אז בבית ספר שלך, כשאת היית בבית ספר כללי של המדינה, היו שם עוד יהודים בכיתה איתך,? נכון

00:07:09 SPK_2
בטח, הרבה יהודים עוד היו. ולכם היה מורה יהודי פעם בשבוע. שלימד אותך עברית.

00:07:17 SPK_1
ואת למדת שם באמת עברית?

00:07:19 SPK_2
לא, סתם, אני למדתי פה גם, לא הלכתי לאולפן מהרחוב, כי לא היה לי זמן. גידלתי הבאה. ..ילדים שעוברים, כשאנחנו הגענו פה, הגענו בשכונת התקווה. קודם כל

00:07:35 SPK_1
אז רגע, רגיל, אל תספרי לנו את זה אחר כך, כשנגיע לעלייה שלך לארץ. בואי, אנחנו עדיין? לפני המלחמה. אז את אומרת שאת הולכת לבית ספר רגיל? כן. איך היה היחס לילדים היהודים בבית ספר היווני

00:07:59 SPK_2
בסדר, לא היה שום הבדל.

00:08:01 SPK_1

לא היה הבדל. החברות שלך לך היו חברות גם יהודיות וגם יווניות?

00:08:06 SPK_2
כן. היה בסדר, עד שב-39' נפתח מלחמה יוון עם איטליה. היה שם חמש שנים מלחמה עם. האיטלקים, וזה היה גרוע מאוד ביוון, לא היה אפילו מה לאכול, לא למדנו, כל האוכל הלך לחיילים

00:08:29 SPK_1
זאת אומרת שמ-39' את מפסיקה ללמוד?

00:08:31 SPK_2
כן.

00:08:32 SPK_1
בגלל מלחמת יוון-איטליה? באיזה שכונה אתם גרתם?

00:08:40 SPK_2
שכונת יהודים.

00:08:42 SPK_1
בעיקר יהודים היו שם?

00:08:44 SPK_2
גם היו קצת יוונים, אבל אלפי יהודים.

00:08:47 SPK_1
ואיך היו היחסים עם היוונים, עם הגויים היוונים?

00:08:51 SPK_2
בסדר גמור, בסדר.

00:08:52 SPK_1
ההורים שלך, אבא שלך, היו לו גם חברים יוונים למשל?

00:08:55 SPK_2
..כן, כן, היה מאוד נחמד. הסתדרנו מצוין, לא הרגשנו בכלל. עד שהיית לרבה, אז כבר.

00:09:01 SPK_1
תכף נגיע לתקופה הזאת.

00:09:04 SPK_2
היה בסדר.

00:09:06 SPK_1
מה היא שפת אמך? איזה שפה אתם מדברים בבית?

00:09:11 SPK_2
לדינו.

00:09:12 SPK_1
לדינו.

00:09:13 SPK_2
ובחוץ יוונית.

00:09:15 SPK_1
ובחוץ יוונית. זאת אומרת שבתור ילדה את יודעת גם יוונית?

00:09:18 SPK_2
וגם לדינו.

00:09:19 SPK_1
וגם לדינו.

00:09:20 SPK_2
בבית ההורים בקושי דיברו יוונית. אז דיברנו לדינו.

00:09:25 SPK_1
ההורים דיברו בעיקר לדינו? כן. גם אבא דיבר לדינו?

00:09:28 SPK_2
כן, כולנו. בבית שפתם היה לדינו.

00:09:36 SPK_1
מה לגבי חיי תרבות בסלוניקי, לפני המלחמה כמובן? את זוכרת משהו כמו שאתם יוצאים? לתיאטרון, לקולנוע, משהו כזה

00:09:46 SPK_2
כן, היינו הולכים לסרטים, הכל בסדר. לא היה הבדל שיהודים ויוונים.

00:09:55 SPK_1
הייתה קהילה יהודית מסודרת בסלוניקי, אנחנו יודעים. מה את זוכרת מהקהילה, מהארגון של? הקהילה

00:10:03 SPK_2
אז היה שם איזה שבט ציון, שזה היה כמו נער העובד פה, שם היינו הולכים, כל הנערים.

00:10:11 SPK_1
לתנועת נוער?

00:10:12 SPK_2
כן.

00:10:13 SPK_1
איך קראו לתנועה הזאת?

00:10:14 SPK_2
שבט ציון.

00:10:16 SPK_1
שבט ציון?

00:10:17 SPK_2
כן.

00:10:17 SPK_1
זו הייתה תנועה, תנועה ארציונית?

00:10:19 SPK_2
כן.

00:10:20 SPK_1
מה את זוכרת מזה, מהתנועה?

00:10:22 SPK_2
שם בעלי, הכרתי אותו שם.

00:10:24 SPK_1
שם הכרת את בעלך?

00:10:25 SPK_2
בתור ילדה.

00:10:26 SPK_1
בתור ילדה?

00:10:27 SPK_2
היינו נפגשים שם, ואחר כך כשחזרנו, נפגשנו.

00:10:33 SPK_1
נפגשתם שוב אחרי המלחמה?

00:10:35 SPK_2
כן.

00:10:35 SPK_1
אז בואי כבר תגידי, איך קוראו לבעלך?

00:10:38 SPK_2
יוסף.

00:10:38 SPK_1
יוסף.

00:10:39 SPK_2
יוסף פטו.

00:10:41 SPK_1
מה אתם עושים שם בתנועה?

00:10:44 SPK_2
מה היינו עושים? מה שעושים פה. רק ענו נקודי עם, דיברנו, זהו.

00:10:51 SPK_1
ואת באמת התלהבת מהרעיון של ארץ ישראל? את חשבת לעלות לארץ?

00:10:57 SPK_2
לא חשבנו בכלל.

00:10:58 SPK_1
לא חשבתם על זה?

00:11:00 SPK_2
בכלל לא.

00:11:01 SPK_1
זה היה רק בהקשר של התואר?

00:11:03 SPK_2
קראו את זה פלסטינה. לא חשבנו.

00:11:06 SPK_1

לא חשבתם?

00:11:07 SPK_2
בטול ירדה לא חשבנו. רק אחרי שהיינו ניצולים.

00:11:14 SPK_1
אבל בכל זאת את בתנועת נוער ציונית, אתם מדברים על ארץ ישראל, אתם חולמים על ארץ. ישראל, אתם רק לא מתכוונים להגיע לארץ ישראל

00:11:23 SPK_2
לא.

00:11:24 SPK_1
מה התחלת להגיד? איזה מורה?

00:11:26 SPK_2
היה בבית ספר גם מורה יהודי שלמד אותנו עברית פעם בשבוע.

00:11:33 SPK_1
אל תהיה, את בתור ילדה היית גם למשל מתפללת בבוקר, את יודעת ברכות, דברים כאלה,? זה לא. בלשון הקודש. לא. את יודעת לקרוא את האלף בית העברי

00:11:45 SPK_2
כן. אני קורא, אני קונה איתו כל בוקר.

00:11:48 SPK_1
לא היום, בתור ילדה.

00:11:49 SPK_2
אז לא, לא. בכלל.

00:11:51 SPK_1
לא. במה את היית משחקת אחרי בית ספר, אחר הצהריים? עם מי היית משחקת?

00:11:59 SPK_2
במה? בחוץ, היינו כל הזמן משחקים בחוץ, הקלט, חבל, כל מיני ריצות. אז לא היה מחשב או. טלוויזיה, היינו בחוץ, משחקים כל מיני משחקים, רצים, בונים, כל מיני

00:12:16 SPK_1
את זוכרת ילדות יפה?

00:12:17 SPK_2
כן.

00:12:18 SPK_1
תאמרי לי, ואתם גם הייתם עוזרים לאמא בעבודות הבית?

00:12:23 SPK_2
קצת, כי האמא הייתה כרת בית, לא הייתה צריכה, אבל לפעמים, קצת קניות או משהו, אבל. עבודות בית היא עשתה לבד, כי... לא עשתה משהו אחר

00:12:36 SPK_1
ואת היית מבקרת לפעמים את האבא שלך בעבודה, בנמל?

00:12:40 SPK_2
לא. פה ראיתי אותו באור הבת. נסענו בסלוניק.

00:12:44 SPK_1
אבל בתור ילדה את לא היית הולכת איתו?

00:12:46 SPK_2
לא. בתור ילדה לא הלכתי.

00:12:53 SPK_1
איזה חג את הכי אהבת בתור ילדה?

00:12:56 SPK_2
איזה חג? כל החגים עשינו.

00:12:59 SPK_1
..אבל היה איזה חג שאת יותר אהבת, שככה יותר.

00:13:02 SPK_2
פסח זה היה. פסח? בראשונה, מאוד מאוד נחמד, שם חגגו הרבה יותר טוב כמו פה.

00:13:08 SPK_1
איך חגגו?

00:13:09 SPK_2
מה זה? איזה מטבח עשו, הכל חדש, הכל, כל הכלים, היה איזה הרגש שהיו כל הכלים של. פסח, שם כל פסח היו מוציאים והיו מכניסים את החמש שם. מה זה עשו? פסח זה היה משהו, וגם ראשונה היה מאוד... מאוד נדמה. האימהות היו מתלבשות יפה לבית כנסת, הכל שחור, עם כובע, עם טול פה וזה, כל התכשיטים, כל זה. זו הייתה הבילוי שלהם, בבית כנסת

00:13:49 SPK_1
את יודעת, אני עדיין מדברת על לפני 39', את זוכרת בתור ילדה אנטישמיות שמה? בסלוניקי?

00:13:57 SPK_2
היו, אבל היו בין כל מיני זה הקומוניסטים היה חלק שהיו קומוניסטים בחורים צעירים.

00:14:11 SPK_1
כן.

00:14:11 SPK_2
וחלק ציונים, אני יודעת הם היו התנגשו הרבה פעמים.

00:14:16 SPK_1
אה, בין הקומוניסטים לציונים? את מדברת על היהודים?

00:14:21 SPK_2
לא, גם יוונית וגם יהודים ביחד נוער, זה קומוניסט וזה לא קומוניסט, אני יודעת איזה מפלגה,. אז היה תמיד התנגשות, מפעם לפעם

00:14:35 SPK_1
בכל מקרה, את זוכרת אבל ממש אנטישמיות, משהו של גויים נגד יהודים בסלוניקי?

00:14:40 SPK_2
לא, לא, לא היה אנטישמיות.

00:14:44 SPK_1
זאת אומרת שב-39 המצב מתחיל להשתנות, מצד אחד גם פורצת מלחמת העולם. הגרמנים. כובשים את פולין, ומצד שני מתחילה מלחמה מאוד קשה באמת בין

00:14:56 SPK_2
איטליה.

00:14:56 SPK_1
לאיראן. זאת אומרת שהדבר הראשון שאמרת, את זוכרת, רעב, מתחיל רעב.

00:15:03 SPK_2
היה הרבה רעב, כי כל האוכל, כל המזון הלך לחיילים. זה מלחמה שנמשכת איזה חמש שנים.

00:15:14 SPK_1
ואיך אתם מסתדרים?

00:15:16 SPK_2
איפה?

00:15:17 SPK_1

שם? לא, בתקופה הזאת, כשמגיעה מלחמת איטליה, הייתם ממש רעבים? כן. אבא ממשיך? לעבוד בנמל, נכון

00:15:25 SPK_2
..לא, כבר כשגרמניה נכנס.

00:15:28 SPK_1
לא, עוד לפני שהגרמנים נכנסים.

00:15:30 SPK_2
עבד בנמל.

00:15:31 SPK_1
עבד בנמל עד הכיבוש הגרמני, נכון? אנחנו מדברים עכשיו עד 41.

00:15:36 SPK_2
אז הם... אבל בכל זאת... הוא עבד בנמל.

00:15:38 SPK_1
הוא עבד בנמל.

00:15:39 SPK_2
היה חיים בסדר. נורמל.

00:15:41 SPK_1
אבל את אומרת היה רעב.

00:15:43 SPK_2
רב שנכנסו הגרמנים.

00:15:46 SPK_1
הרב מתחיל כשנכנסים הגרמנים ב-41?

00:15:48 SPK_2
כן.

00:15:49 SPK_1
טוב, יש לך עוד משהו לספר על התקופה של עד שנכנסים הגרמנים?

00:15:53 SPK_2
לא.

00:15:58 SPK_1

באפריל 41 הגרמנים נכנסים וכובשים את האזור.

00:16:02 SPK_2
מוציאים כל היהודים ממקומות עבודה ממשלתי, גם את אבא, ואז התחיל הרב גם המלחמה.
..וגם אבא לא עבד, אז

00:16:11 SPK_1
פיטרו את אבא כי הוא היה עובד נמל, נכון? פיטרו בכלל את היהודים?

00:16:16 SPK_2
..את היהודים, במקומות עבודה.

00:16:21 SPK_1
זאת אומרת שמתחילה חקיקה אנטי-יהודית.

00:16:23 SPK_2
כן.

00:16:24 SPK_1
עכשיו יש לי שאלה אלייך. מה את יודעת על הגרמנים? את שמעת כבר שיש גרמנים...?
שהגרמנים רודפים את יהודי גרמניה ואת יהודי פולין? אתם שמעתם משהו

00:16:36 SPK_2
לא, עד שהם לא נכנסו בימיים. לא ידעתם כלום? לא.

00:16:40 SPK_1
לא ידעתם מי זה היטלר? לא ידעתם שום דבר?

00:16:43 SPK_2
עד שהם נכנסו.

00:16:45 SPK_1
את זוכרת את יום הכיבוש? את זוכרת את הימים הראשונים של הכיבוש?

00:16:48 SPK_2
שהם נכנסו? כן. בטח, תראי.

00:16:51 SPK_1
בואי תתארי לי את זה, איך זה היה נראה?

00:16:54 SPK_2
איך זה היה נראה? כולם נכנסו עם טנקים ואופניים ומטוסים.

00:17:00 SPK_1
ואיך הם נראו לך?

00:17:01 SPK_2
והיוונים קיבלו אותם במחיאות כפיים. ואנחנו... נשארנו ככה, לא ידענו מה קורה.

00:17:10 SPK_1
את היית אז בת 15 בערך, נכון?

00:17:13 SPK_2
משהו כזה.

00:17:14 SPK_1
זאת אומרת שאת אומרת שאתם לא מבינים מה קורה?

00:17:17 SPK_2
לא. לא הבנו כלום מה קורה.

00:17:19 SPK_1
והיוונים מקבלים אותם יפה במחיאות כפיים?

00:17:21 SPK_2
כן, קיבלו אותם במחיאות כפיים. כן. והיו כאלה יוונים שעשו איתם עסקים וזה.

00:17:29 SPK_1
יש יהודים שבשלבים הראשונים מנסים לברוח מהעיר? את יודעת על משהו כזה?

00:17:34 SPK_2
היו כמה, לא יודעת אם זה בהתחלה, אבל כמה שבאו להרים. להיות פרטיזנים, כן, היו כמה.

00:17:42 SPK_1
זה אולי כבר קצת יותר מאוחר.

00:17:44 SPK_2
כן, זה יותר מאוחר שכבר התחילו להבין מה המצב.

00:17:47 SPK_1
אוקיי. אז הגרמנים נכנסים, אז את אומרת שדבר ראשון מפטרים את אבא מהעבודה שלו? בנמל. איך אתם מסתדרים

00:17:55 SPK_2
וזהו. מה עושים?

00:17:57 SPK_1
פתאום אין פרנסה? ממש רעבים? הקהילה לא מנסה לעזור?

00:18:00 SPK_2
הרבה, הרבה, לא אני, הרבה כמוני. אלה שהיו פועלים ו... עבדו להיום למחר, אז אין לי כבר. תקף ואני נהיו ברעב

00:18:14 SPK_1
ואיך בכל זאת אתם מסתדרים? משהו אתם צריכים לאכול?

00:18:17 SPK_2
ככה, אני יודעת, אמא הייתה מסדרת פה, שמה.

00:18:23 SPK_1
אתם מקבלים איזושהי עזרה מהקהילה? הקהילה היהודית מנסה לעזור? בטח הרבה היו. מפוטרים

00:18:29 SPK_2
לא, לא, לא.

00:18:30 SPK_1
לא זוכרת משהו כזה?

00:18:31 SPK_2
לא, לא קיבלנו.

00:18:32 SPK_1
לא קיבלתם.

00:18:33 SPK_2
אני לא זוכרת.

00:18:34 SPK_1
אני מבינה שהאחיות הגדולות שלך כבר היו נשואות, נכון?

00:18:37 SPK_2
האחיות הגדולות היו נשואות.

00:18:38 SPK_1
עם ילדים?

00:18:39 SPK_2
עם כל אחת תינוקת.

00:18:40 SPK_1
כל אחת הייתה לה תינוקת?

00:18:42 SPK_2
המצב שלהן היה קצת יותר טוב, הן עזרו לנו קצת.

00:18:47 SPK_1
למה המצב שלהן היה יותר טוב?

00:18:49 SPK_2
לא יודעת, כנראה שהיה לה... אחותי השנייה, פלורה, הייתה גרה עם אחד יגוזלבי, שהיה לו. כסף

00:18:57 SPK_1
פשוט היו חסכונות בצד, היה כסף?

00:18:59 SPK_2
היה לה חסכונות. גם הגדולה, ותמיד תעזרו לנו קצת, אנחנו בבית היינו רק אמא, אני ואחי, כי. אבא כבר נפטר ב-41

00:19:08 SPK_1
מה קרה לאבא ב-41?

00:19:10 SPK_2
..היה חולה כנראה וקצת לקח ללב ש.

00:19:13 SPK_1
אבא נפטר אחרי הכיבוש הגרמני?

00:19:15 SPK_2
כן, עוד היו הגרמנים כשאבא נפטר. הוא לקח ללב שפיטרו אותו ורואה שהמשפחה ברעב, הוא. לא יכול לתת לנו פרנסה וזה. אז נהיה חולה וזה נפתח

00:19:30 SPK_1
את חושבת שיש ממש קשר בין המחלה שלו למה שקרה?

00:19:34 SPK_2
בטח, ואז לפני כן הוא לא היה אף פעם אפילו חולה.

00:19:39 SPK_1
הוא היה בן אדם חזק.

00:19:41 SPK_2
כן.

00:19:42 SPK_1
את יודעת, זאת אומרת שאחרי שאבא נפטר, ממש אתם בעצם, מי שעוזר לכם זה האחיות,? המשפחות של האחיות. בן כמה היה האחיך הקטן

00:19:52 SPK_2
שלושת.

00:19:53 SPK_1
.13

00:19:54 SPK_2
ואני בת 16, כשנסענו למחנה.

00:19:57 SPK_1
אז בואו נדבר עוד על התקופה של עד שאתם נוסעים למחנה. אנחנו יודעים שהיו חוקים נגד? היהודים. קודם כל, באמת מפטרים את כל עובדי המדינה, הנה מפטרים את כל הפועלים בנמל, כמו את אבא שלך. את זוכרת עוד חוקים נגד היהודים

00:20:14 SPK_2
..תראי, התחילו לשים לנו את ה.

00:20:17 SPK_1
טלייצר?

00:20:18 SPK_2
סוכרתי את הטלייר הזה. אז כבר הבנו שזה התחיל לקרות.

00:20:24 SPK_1
איך את הרגשת כשאת צריכה לשים את התלאי?

00:20:28 SPK_2
אני הרגשתי רע מאוד.

00:20:30 SPK_1
את היית מקפידה לשים את התלאי?

00:20:32 SPK_2
הייתי מוכרחה, כולם היו מוכרחים.

00:20:35 SPK_1

מה היה קורה אם לא היית שמה?

00:20:37 SPK_2
אני לא יודעת. היה אצלנו גם כן יהודים שהיו, הם חשבו שלא ייקחו אותם ל... למחנה, אז הם. היו עוזרים לגרמנים והיו מקפידים שכל היהודים שיהיה את לייר, שיאספו אותנו איפה שאנחנו מוגבלים

00:20:58 SPK_1
זאת אומרת, את מדברת עכשיו על המשטרה היהודית?

00:21:00 SPK_2
יהודית.

00:21:01 SPK_1
על שוטרים יהודים, מה שנקרא.

00:21:03 SPK_2
כן, כן.

00:21:04 SPK_1
מטעם הגרמנים.

00:21:06 SPK_2
כן, הם עזרו להם, הם חשבו שהם לא ייקחו אותם, אבל גם הם הגיעו בסוף. הם עזרו להם.

00:21:15 SPK_1
תכף נדבר על התקופה הזאת כבר שאתם מגורשים, אבל עוד לפני זה. אח שלך היה בבית? ספר באותה תקופה כשהגרמנים נכנסים

00:21:23 SPK_2
..כן, אבל אחר כך.

00:21:25 SPK_1
הוא מפסיק ללמוד?

00:21:26 SPK_2
קצת, אחר כך כולנו, כי לא היה לנו מה לאכול ולא הלכנו לבית ספר.

00:21:33 SPK_1
אבל את יודעת אם מדרשים את הילדים היהודים מבית ספר?

00:21:36 SPK_2
לא, לא.

00:21:36 SPK_1
פשוט אתם מפסיקים לבד כי אין אוכל?

00:21:39 SPK_2
לא דרשו. לא גירשו, אבל פשוט היה כבר אנטישמי. מאז שנכנסו הגרמנים כבר היה אנטישמי.

00:21:47 SPK_1
מה, מצד היוונים?

00:21:48 SPK_2
בכל מקום.

00:21:50 SPK_1
כן. פתאום נניח שכנים לכם, יוונים שהכרתם שהיו קודם נכבדים, פתאום הם נהיו לא נכבדים?

00:21:56 SPK_2
נכון.

00:22:01 SPK_1
את זוכרת אם היו עוד חוקים נגד היהודים? לא. מה בדבר הפקעות רכוש, החרמת רכוש, את? זוכרת משהו כזה

00:22:15 SPK_2
רכוש? שלקחו אותנו.

00:22:18 SPK_1
לא, שלוקחים לכם דברים, שלוקחים לכם רכוש.

00:22:21 SPK_2
לוקחים דברים מתי שלקחו אותנו.

00:22:23 SPK_1
לא, לפני זה, את זוכרת? לפני זה לא. לפני זה לא. לא, לא, לא, שום דבר. את זוכרת, אני? אשאל אותך משהו לגבי קיץ 42, יולי 42. אוספים את כל הגברים היהודים לכיכר החירות, קראו לזה, אני חושבת. זוכרת משהו כזה שאוספים את כל הגברים לכיכר החירות ומשפילים אותם שם, נותנים להם שם מכות ואחר כך חלק מהם לוקחים אותם? בטח, בטח. מה את זוכרת מזה

00:22:49 SPK_2
הגיסים שלי גם היו שם.

00:22:51 SPK_1

בואי תספרי על זה.

00:22:52 SPK_2
זה מגרש שהיו לוקחים את כל הצילים, לאיזה מכות היו נותנים להם, ומי שהיה לו כסף, איזה. מיליון, היו עוזבים אותם. הגיסי השני שגוזלבי היה לו כסף, אז הוא לא הלך, הוא שילם. הגדול הוא הלך. איזה מכות נתנו להם שם

00:23:13 SPK_1
אספו את כל הגברים, זה היום אחד.

00:23:14 SPK_2
את כל הגברים. כל הגברים. והם קיבלו שם מכות? זה היה יום השנדה.

00:23:18 SPK_1
איך הם חזרו משם?

00:23:19 SPK_2
מה זה?

00:23:20 SPK_1
איך הם חזרו משם?

00:23:22 SPK_2
הם חזרו מולפים, איך שאומרים. מלא סבנים, ממכות, חצים או ככה מאות כאילו חולים.

00:23:39 SPK_1
וזה משהו שמפחיד אתכם? זה משהו שמדליק לכם נורות אזהרה?

00:23:45 SPK_2
בטח. זה כבר התחלנו להבין מה יקרה לנו. כי ראינו את האנטישמית, קיבלנו שם.

00:23:53 SPK_1
ואם את היית רואה גרמנים ברחוב? מה את היית עושה? את היית עוברת לצד השני?

00:23:57 SPK_2
מה אני יכולה לעשות? אני לא יכולה לראות אותם אפילו בטלוויזיה. לשמוע את ההליכה שלהם. כבר, אני לא יכולה

00:24:05 SPK_1
עד היום.

00:24:06 SPK_2
אני לא יכולה לראות אותם אפילו בטלוויזיה. הם עשו לנו... אי אפשר להבין מה שהם עושים..

אני אספר לכם

00:24:21 SPK_1
אני עדיין שואלת על התקופה עוד לפני שאתם מגורשים. אנחנו יודעים שהיה בסלוניקי למשל. בית חולים יהודי

00:24:28 SPK_2
כן.

00:24:28 SPK_1
מה קרה לבית חולים בזמן הגרמנים?

00:24:30 SPK_2
הבית חולים נשאר, אני שהלכתי בפסח, נסענו לסלוניקי, אני ביקרתי.

00:24:36 SPK_1
אבל מה קורה בזמן הכיבוש הגרמני?

00:24:39 SPK_2
אני לא יודעת.

00:24:40 SPK_1
לא יודעת מה קורה לבית החולים.

00:24:42 SPK_2
כי אני הייתי שם גם בתור ילדה, אמא עשתה לי ניתוח שפידים.

00:24:48 SPK_1
,בפנצית.

00:24:49 SPK_2
הייתי.

00:24:49 SPK_1
שם. אנחנו יודעים שהבית חולים הזה, הגרמנים הפקיעו אותו. הגרמנים הפקיעו אותו, אחר כך. החזירו אותו כנראה לקהילה

00:24:57 SPK_2
..כן, עכשיו היא.

00:25:04 SPK_1
הוקם יודנרט, אנחנו יודעים.

00:25:06 SPK_2
מה זה?

00:25:07 SPK_1
הוקם יודנרט, הנהגה יהודית מוקמת. את יודעת על זה משהו? לא יודעת. אתה רוצה לספר? כבר על הגירוש שלכם

00:25:16 SPK_2
בטח.

00:25:17 SPK_1
בבקשה. אנחנו מדברים על פברואר 43.

00:25:22 SPK_2
בבקשה. אז היה ביבן שכונה שקראו לה ברון אירש. זה עליית תחנת הרכבת. הם לקחו את 43. כל האנשים קודם משם, הריקו את זה, ועשו שם כאילו גטו. אז שם היו לוקחים את כולנו, בתור, בתור, בתור, כל יום, כל יום

00:25:45 SPK_1
אז את אומרת שקודם כל מגרשים אתכם מהבית שלכם לשכונה, לגטו הברון הירש. איך? ידעתם שאתם אמורים להיות מגורשים לשם? מה, היו מודעות

00:25:56 SPK_2
אנחנו חשבנו שמעבירים אותנו מקום, לא ידענו בכלל.

00:26:01 SPK_1
אבל איך ידעתם על זה, על הפקודה הזאת שאתם צריכים לעבור לברון הירש?

00:26:05 SPK_2
כן.

00:26:05 SPK_1
איך ידעתם על זה? היו מודעות ברחוב?

00:26:08 SPK_2
לא, לא, לא. דפקו בדלת? לא ידענו אפילו איפה. כן, דפקו בדלת כל יום, משפחות, משפחות,. הביאו אותנו לשם

00:26:16 SPK_1
וכשאתם עוזבים את הבית שלכם, אתם חושבים שאתם עוזבים לקצת זמן, להרבה זמן,? לתמיד? מה אתם חושבים

00:26:23 SPK_2

אנחנו חושבים שנחזור.

00:26:25 SPK_1
שתחזרו הביתה?

00:26:26 SPK_2
..כן, אבל בינתיים ראינו ש.

00:26:28 SPK_1
מה אתם לוקחים מהבית?

00:26:30 SPK_2
קצת החלפה, החלפות בגדים. וקצת מזון.

00:26:35 SPK_1
וגם האחיות שלך וכולם הולכים ביחד?

00:26:37 SPK_2
האחיות שלי כבר נסעו קודם, כי הם גרו בשכונה אחרת, בברון עירש. הראשונים הם לקחו. אותם

00:26:45 SPK_1
הם היו מהברון עירש?

00:26:46 SPK_2
כן, הם לקחו אותם הראשונים. והם הלכו בגז עם הראשונים, כי מי שהיה לו תינוק ביד, לא. חשוב אם צעיר או מבוגר, היו לוקחים אותם עכשיו לגז

00:26:58 SPK_1
אז בואי תזכירי לנו שוב עכשיו, איך קראו לאחיות האלה ואיך קראו לתינוקות שלהם?

00:27:04 SPK_2
לתינוקות של השנייה שרה והגדולה פרלה. פרלה זה פנינה, זה ילום.

00:27:16 SPK_1
זאת אומרת ששלוש אחיות שלך או שתי אחיות?

00:27:18 SPK_2
שתי אחיות, אני השלישית.

00:27:20 SPK_1
את השלישית, שתי אחיות עם שתי תינוקות, בנות תינוקות, נכון?

00:27:24 SPK_2
כל אחת תינוק.

00:27:25 SPK_1
כל אחת תינוק והם נרצחים ישר במשלוחים הראשונים. מה שקרה באמת ביוון זה שבסלוניקי,. זה שבאמת קודם כל מפנים את מי שגר בברון הירש, ואחר כך, מה שאמרת, ששם היו כבר האחיות שלך

00:27:40 SPK_2
שם עשו כבר גטו.

00:27:41 SPK_1
הם מגיעים הראשונים לפולין, לאושוויץ, ואז מביאים אתכם בנגלות. אז אתם נכנסים לתוך? השכונה, שכונה מרוקנת בעצם, אתם נכנסים לבתים של יהודים, אתם מבינים מה קורה

00:27:54 SPK_2
לא.

00:27:55 SPK_1
יש שמועות? יש דיבורים?

00:27:56 SPK_2
..שום דבר, חשבנו.

00:27:57 SPK_1
מה חשבתם? איפה הם?

00:27:59 SPK_2
שקצת עושים לנו הפסקה פה, עד שהרכבות יבואו ויעבירו אותנו לפולין. חשבנו שכמו שהם. אמרו, מחליפים אותנו ארץ, שנהיה כל היהודים ביחד

00:28:14 SPK_1
זה מה שחשבתם?

00:28:15 SPK_2
עשו לנו שטיפת מוח.

00:28:17 SPK_1
שמביאים אתכם לפולין כדי שתהיו עם כל היהודים ביחד?

00:28:20 SPK_2
כל היהודים, כן. וככה חשבתי.

00:28:23 SPK_1
והאמנתם לזה?

00:28:23 SPK_2
כן.

00:28:24 SPK_1
זאת אומרת שכשאתם נכנסים לבתים בשכונת אברון הירש, לבתים של יהודים שהיו גרו שם. קודם, אין פאניקה. אז זה לא שאתם חושבים שקרה להם משהו, אתם חושבים שהם עוברים בינתיים לפולין ואתם תעברו איתם ביחד

00:28:38 SPK_2
אנחנו נעבור אחריהם.

00:28:43 SPK_1
אנחנו יודעים שבתקופה הזאת שאתם הייתם בברון הירש, כמה זמן הייתם שם? לא הרבה זמן,? נכון

00:28:53 SPK_2
ימים שפורים.

00:28:53 SPK_1
כמה שכמה ימים. היו שם חתונות בזק.

00:28:56 SPK_2
כן.

00:28:56 SPK_1
מה, את יכולה לספר על זה?

00:28:59 SPK_2
הם, כי הודיעו שם הגרמנים, מי שיהיה נשוי, ייתנו לו דירה.

00:29:05 SPK_1
איפה, בפולין?

00:29:06 SPK_2
בפולין. והם התחילו להתחתן ככה, כאילו, מתחתנים, וששם יקבלו דירה.

00:29:15 SPK_1
זאת הייתה, והיה שם רב שממש חיתן? או שזה היה ממש בכאילו?

00:29:20 SPK_2

לא, היה רב.

00:29:21 SPK_1
היה רב שחיתן?

00:29:22 SPK_2
כן, כן. ולא לבושים לבן ולא כלום, סתם. ככה, בשביל לקבל דינה. ככה הכניסו לנו בראש. זהו.

00:29:35 SPK_1
ואת עם אמא שלך שם, עם אח שלך?

00:29:38 SPK_2
שלושתנו.

00:29:39 SPK_1
ואתם לא מבינים עוד שהאחיות שלך כבר נרצחו, שהן לא בחיים, אתם לא יודעים שום דבר?

00:29:44 SPK_2
כלום לא ידענו, אבל ידענו שהם היו גרים שם בברוני הירש וכבר לקחו אותם. חשבנו שאנחנו. ניפגש

00:29:53 SPK_1
מי שומר על השכונה על הברוני הירש כדי שלא תצאו?

00:29:56 SPK_2
הגרמנים, הכל מלא גרמנים שם.

00:29:59 SPK_1
ואיך הם מתנהגים אליכם עוד שם, עוד בסלוניקה?

00:30:02 SPK_2
ככה, לא טוב, אבל לא עומקות, אבל ככה, צעקות.

00:30:12 SPK_1
זהו. וכשאתם עוזבים עוד את הבית שלכם, עוד כשאתם עוזבים את הבית לגטו, אתם נפרדים? מהשכנים? את זוכרת איזה יוונים שהיו

00:30:21 SPK_2
נפרדים מכל השכנים. היוונים אז כבר נהיו רעים.

00:30:24 SPK_1
הם לא היו נחמדים?

00:30:25 SPK_2
איך שעזבנו את הבית כבר עשו פלישה. לקחת את הכל מה שהיה בתוך הבית. תימונות, ריטים,. הכל

00:30:35 SPK_1
איך את יודעת את זה?

00:30:37 SPK_2
אני יודעת מאחרי אלה שכבר עברו אחר כך. כן, שהדיו, גם בעלי היה לו, בעלי בא מבית עשיר,. איזה דברים היו לו. אומר, לא הספקנו להוציא את הרגל, כבר היוונים כבר נכנסו

00:30:54 SPK_1
לקחו הכל?

00:30:55 SPK_2
לקחת את כל הדברים. הטובים, הטובים שהיו חברים.

00:30:59 SPK_1
את סיפרת קודם, הזכרת את השוטרים היהודים, את יכולה שוב להסביר בהקשר הזה מי הם? היו האנשים האלה

00:31:07 SPK_2
לא היו שוטרים ממש.

00:31:09 SPK_1
מה הם היו?

00:31:09 SPK_2
הם נהיו חברים של הגרמנים בשביל לעזור להם.

00:31:15 SPK_1
איך הם עזרו להם?

00:31:16 SPK_2
הראו להם איפה אנחנו גרים, הראו להם, הקפידו על הטלייר הזה, זהו, הלפינו.

00:31:27 SPK_1
מה היה קורה אם את לא היית הולכת עם הטלייר?

00:31:29 SPK_2
אני לא יודעת, לא היינו מזים, היינו כבר בפחד, בטראומה.

00:31:33 SPK_1

למה הייתם בקצב טראומה? למה? למה?

00:31:35 SPK_2
לראות את הגרמנים כבר אנחנו פחדנו.

00:31:38 SPK_1
מה היה בהם שהיה נראה כל כך מפחיד? אתם לא ידעתם שהם רוצחים, אתם לא ידעתם. ..שהם

00:31:43 SPK_2
לא ידענו, אבל לא יודעת, פחדנו לראות אותם אפילו.

00:31:47 SPK_1
כן? כן. את, אני מסתכלת עלייך עכשיו, אם את היית הולכת ביוון ברחוב אז בתור ילדה, אפשר? היה לדעת שאת יהודייה? אם לא היית שמה את התלאי

00:32:03 SPK_2
לא. אין לך מראה.

00:32:05 SPK_1
במיוחד.

00:32:06 SPK_2
יהודי? לא היה הבדל, לא. לא היה הבדל, היינו חברות, היינו הולכים ברחוב.

00:32:11 SPK_1
זאת אומרת, אי אפשר היה לראות שאת יהודייה.

00:32:13 SPK_2
לא.

00:32:14 SPK_1
אם את היית הולכת ככה ברחוב, נכון?

00:32:16 SPK_2
לא. רק כששמו לנו את התלאי.

00:32:17 SPK_1
כששמו את התלאי, פתאום אפשר היה לדעת מי זה מי.

00:32:20 SPK_2
מי זה יהודי. זאת.

00:32:23 SPK_1
אומרת שאתם כמה ימים נמצאים ב... בגטו?

00:32:29 SPK_2
בברוניש.

00:32:30 SPK_1
בברונירש. מה את זוכרת עוד מהתקופה בברונירש?

00:32:33 SPK_2
היו כמה ימים. עשו את זה מהר מהר.

00:32:38 SPK_1
היו יהודים שניסו באותם ימים באמת לברוח?

00:32:42 SPK_2
ניסו כמה צעירים. ניסו לברוח והלכו לערים להיות פרטיזנים. היו כמה.

00:32:55 SPK_1
בואי תספרי, מה קורה אחר כמה ימים? כשאתם נמצאים שם בשכונה.

00:33:02 SPK_2
ברון איש לפו אותנו ברכבות, כשהיה קרוב. הרכבות, לא היה רכבת נורמלית, זה היה רכבת. ישראלי שמובילים זה

00:33:19 SPK_1
באמות?

00:33:20 SPK_2
באמות. היינו במידה כולנו, לא היה ישיבה, או שישבנו על הרספה, והיינו כמו סרדינים. כל כך. מלא ילדים בחו"ל, רעבים, צמאים, רצומאים. האמהות בחו"ל יחד איתם, הם לא ידעו מה לעשות איתם. תסלחי לי, שמו אותם לעשות פיפי, שזה יתקרר ונתנו להם לשתות. לילדים. אבל היינו כמה ימים בלי מים, בלי אוכל, בלי אוויר, והרבה ילדים לא הזיקו מעמד, מתו גם ברכבת. גם גדולים, גם כן. זה היה מאוד מאוד קשה

00:33:58 SPK_1
זה פעם ראשונה שאת רואה מישהו מת מול העיניים? שאת רואה גופות ככה?

00:34:03 SPK_2
בטח.

00:34:03 SPK_1
איך את מתמודדת עם זה?

00:34:06 SPK_2
היה מאוד קשה. מאוד מאוד קשה. כולנו בכינו.

00:34:11 SPK_1
..אתם מתחילים לחשוב ברכבת שאולי משהו פה.

00:34:17 SPK_2
איפה היום לוקחים אותנו? כבר היה, מהרכבת כבר הרגשנו.

00:34:22 SPK_1
הרגשתם שמשהו פה לא בסדר?

00:34:24 SPK_2
בטח, תראי, הרכבת לא הייתה רכבת נורמל, ובלי אוויר, בלי חלונות, בלי אוכל, בלי מים, איך? אפשר לא להבין איפה שאנחנו לוקחים אותנו

00:34:34 SPK_1
ככה כמה ימים?

00:34:35 SPK_2
כמה ימים.

00:34:36 SPK_1
היו כאלה שניסו לברוח מהקרון, מהרכבת?

00:34:39 SPK_2
לא, לא היה לך אפשרות, בכלל, הכל סגור. אז כשהגענו למקום, פתחו את הדלתות, ראוז,. ראוז, ראוז, ראוז, שנל, שנל, שנל, מהר, מהר, ירדנו, היה לילה, גשם, קור, והתחילו להפריד, לעשות סלקציה, ילדים לחוט, ילדים, היו שם משאיות, עלו את כל המבוגרים עם הילדים ואת הנוער לחוט. אני ניסיתי ללכת עם אמא, בכיתי, אמא שלי כיסתה אותי עם המעיל, איך ששמתי רגל באוטו, הם גילו שאני נערה, נתנו לי שתי סתירות, העיפו אותי מהצד השני. אז עליתי עם הנערות

00:35:28 SPK_1
ואח שלך?

00:35:29 SPK_2
אח שלי היה לך עם אמא. ואני חזרתי לבית.

00:35:35 SPK_1
..באותו רגע שמפרידים אותך מאמא, את.

00:35:40 SPK_2
אמא שלי, יצאה כרג'ניקה, מרביצים לה, פנותק, תלכי, אנחנו מבוגרים וילדים, לוקחים אותנו. באוטו כי אנחנו לא נוכל ללכת, אתן נערים, תלכו מרגל, אנחנו ניפגשה, עדיין אנחנו נמגשות

00:36:06 SPK_1
כשהגרמנים נותנים לכם ככה את הפקודות, זאת אומרת שאיך שאתם מגיעים לאושוויץ בעצם,? אומרים לכם למשל ראוס ראוס, מאיפה אתם יודעים מה זה ראוס ראוס? אתם מבינים

00:36:18 SPK_2
לא יודעת, קיבלנו מכות, ראוס ראוס.

00:36:19 SPK_1
פשוט קיבלתם, לפי המכות קיבלתם מה לעשות, אתם לא מבינים.

00:36:23 SPK_2
אז עמדנו, הם לקחו אותנו קודם. לאיזה שריף גילתו אותנו הכל, איפה שרק היה שערות,. הורידו, עשו לנו מקלחת, נתנו לנו את הסמלה המפורסמת הזאת עם פסים, בלי תחתונים, בלי שום דבר, ומפחד ראשי, כי היינו כרחה, בכ"פ. זהו, אחר כך שמו אותנו באנטרדש, שזה מסדר, 5555, שמו לנו את המספרים

00:37:03 SPK_1
בואי תראי למצלמה את המספר שלך. כי יכירו לכם את המספר? זה כאב?

00:37:12 SPK_2
מה זה כאב? ירד דם. תסתכלי בכל מספר כמה תקירות יש. אז אחר כך הלכו אותנו בברגנאו,. ..אנחנו היינו קודם ברגנאו. בברגנאו

00:37:29 SPK_1
אני רוצה עוד לשאול אותך, כשאתם, בירקנאו, כשאתם מגיעים, אתם רואים שם, חוץ. מהגרמנים שצורחים עליכם ומרביצים לכם, אתם רואים שם גם אסירים, נכון? יש שם הרי גם יהודים

00:37:43 SPK_2
איפה?

00:37:44 SPK_1
באושוויץ, כשאתם מגיעים למחנה.

00:37:46 SPK_2
כן, לקחו אותנו במקום כזה שלא ראית בן אדם אחר, רק גרמנים וניצולים. אף אחד לא ראינו. אחד בן אדם נורמלי

00:37:57 SPK_1

אבל ראיתם שם עוד יהודים אסירים יותר ותיקים כמוכם?

00:38:00 SPK_2
ראינו שם כבר הרבה.

00:38:02 SPK_1
איך הם נראו לכם בהתחלה?

00:38:03 SPK_2
לא הכרנו אותם, היו כולם עם מטפחות ראש, כאלה קטנים כבר היו כ... כמה זמן שם בטח., ניהול רזים קטנים, היה מבלגיה, פולנים, רומנים

00:38:16 SPK_1
אתם מבינים שזה יהודים גם כן, כמוכם?

00:38:19 SPK_2
כבר ראינו.

00:38:20 SPK_1
הבנתם שזה יהודים? הם מנסים לדבר איתכם, להסביר לכם איפה אתם נמצאים?

00:38:24 SPK_2
כן, הם אמרו לנו, חכו, חכו, תראי מה שיהיה לנו. הם כבר היו מנוסים שם. אז סדר יום היה., ..הכניסו אותנו ב

00:38:34 SPK_1
יש לי עוד שאלה, אני מדברת עכשיו... רק על היום הראשון שאתם מגיעים, זאת אומרת שעשו? לכם את המקלחת, קיבלתם את הסמלה הזאת, את המקלחת, את הכפים, את מבינה איפה אמא שלך, איפה אח שלך

00:38:49 SPK_2
לא.

00:38:49 SPK_1
את לא יודעת איפה הם.

00:38:52 SPK_2
ואנחנו היינו, כשהיינו כבר במחנה כמה ימים, שאלנו מתי אני נפגוש את ההורים, אמרו לנו הנה. ההורים שלכם שם, העירו לנו את האש. מי? הגרמנים

00:39:03 SPK_1
גרמנים אמרו לך?

00:39:04 SPK_2
בכלל לא ידענו מה זה.

00:39:06 SPK_1
לא הבנת?

00:39:07 SPK_2
אנחנו, הבלוק שלי היה בלוק שתיים מול הקרמטוריו. כל הזמן היה אש שם, כל הזמן ריח של. בשר. אנחנו, מה ידענו ששורפים אנשים? חשבנו שעושים על האש. ריח, ריח. אחר כך, עד שגילינו שזה באמת, שורפים אנשים שם. זה היה לנו מאוד מאוד קשה. כל הזמן בכינו, זהו, כי ידענו שהתור שלנו גם יבוא. כי כל חודש היה סלקציה

00:39:44 SPK_1
בואי תספרי לי על ההסתגלות שלך, על הימים הראשונים במחנה. איך את מבינה מה לעשות. במסדר בהתחלה? מה זה מסדר? בואי תסבירי

00:39:51 SPK_2
מסדר זה קומה חיילי. סלאפל היו קוראים, לעמוד בסלאפל, קודם כל קמנו בבוקר, ישר. למקלחת, מקלחת קרה, והיו חיילות שם, אם את לא נכנסת תחת לדוש, שולחים לך גלי מים על הגוף, ושם זה היה קור תחת לאפס כל הזמן. אחר כך עמדנו בשורה, חמש, חמש, חמש, חמש, עד שיבואו. לספור אותנו, היו סופרים אותן, אחר כך הרבה לעבודה ואנחנו לא הבנו, לא הבינו גרמנים בכלל

00:40:33 SPK_1
לא הבנתם את השפה?

00:40:34 SPK_2
לא הבנו את השפה בכלל והיינו מקבלים מכות ושם לא היה לנו שם, היו קוראים אותן. מהמספר. אני יודעת שקוראים לרג'ינה, קוראים את המספר ואני לא מבינה בום מכות, מכות, עד שהתרגלנו. פיר ציקנו ליינוניוסי

00:40:54 SPK_1
זאת אומרת, היית צריכה ללמוד את המספר שלך ועל זה, איך אומרים אותו בגרמנית?

00:40:58 SPK_2
כי כאן עכשיו קוראים לי ככה.

00:41:01 SPK_1
אחרת היית מקבלת מכות.

00:41:02 SPK_2
בטח. זהו, וגמרנו, לוקחים אותנו לעבודה, ארבעה. הסתובבנו, הולכים, הולכים, ואת צריכה. ללכת לפי החיילים. אוי ואבוי אם את לא הולכת ישר כמו החיילים. אז בשער לא פחות ולא יותר

היה תזמורת, היו מוצאים אותנו עם תזמורת לעבודה. ומה זה עבודה? לקחו אותנו הרבה הרבה ברגל, ומה זה עבודה? האוסקומנדו, האוסקומנדו זה בטוריה. כל היום עבדנו מהבוקר עד הערב, ושום תועלת לא היה, סתם

00:41:38 SPK_1
עבודה בחקירות? אתם לא עוברים, אבל בעצם לא.

00:41:41 SPK_2
היה תועלת. סתם עינויים וחזרנו בערב בבוקר היו נותנים לנו פרושת לחם ובערב שחזרנו. מעבודה היו נותנים לנו איזה סיר מרק צלחת מרק מים איך שאומרים וזהו ונכנסנו לשריף לישון ..היו בתים ככה כמו שיש קומות קומות קומות מעץ ואת יושבת על העץ, זה לא

00:42:12 SPK_1
דרגשים בקומות.

00:42:13 SPK_2
בקרשים. לא שמיכה, לא מסדרון, שום דבר. לא החלפה עם אותו השמלה, את יושבת עד. כמה? עד יום ראשון שעושים לך החלפה, את מחכה ערומה, עד שנותרים לך את השמלה מהמכונה. זה היה כל יום ראשון. שיום ראשון לא עבדנו. היו לוקחים אותנו למקלחות, היינו יושבים ערומות, היו לוקחים את הבגדים, ועד שמחזירים אותנו היינו צריכים להיות ערומות

00:42:47 SPK_1
את נמצאת שם עם בנות שאת מכירה, חברות שלך מסלוניקי?

00:42:52 SPK_2
כן, ואני הכרתי וחזרנו יחד כמה חברות.

00:42:58 SPK_1
והחברות האלה בעצם הן הופכות, מהרגע שאתן מגיעות למחנה למשפחה שלך, אתן ביחד כל? הזמן

00:43:04 SPK_2
כל הזמן ביחד, כל הזמן היינו יחד, אבל היו פעמים שהיו מפרידים אותנו מעבודות. אנחנו? כמעט שנה היינו בברגנאו, עבדנו בתורייה, אחר כך העבירו אותנו לאושוויץ, העבירו אותנו לאושוויץ, עבדנו שם בשוק קומנדו. שוק קומנדו זה היה בינליים. מה זה

00:43:34 SPK_1
אז רגע, רגע, תכף נדבר, בוא נדבר קודם על השנה הראשונה שאתם עדיין בביר כנאו, שאתם. עובדות בתירוייה. יש לי עוד כמה שאלות אלייך לגבי השנה הזאת. את הרי הגעת מהבית שלך, איך את מסתגלת לחיים במחנה? יש שם חוקים אחרים, חוקים די מטורפים, הכל שם שונה לחלוטין. איך את קולטת? איך את מבינה? מה את צריכה לעשות כדי להחזיק מעמד? את אומרת שיש כל חודש סלקציות, למשל

00:44:02 SPK_2
סלקציה, וכל יום ראשון תהיה ערומה כמה שעות עד שייתנו לך את הבגד. אז אנחנו, את. האמת, כבר לא היינו בני אדם

00:44:12 SPK_1
מה זאת אומרת?

00:44:12 SPK_2
..לא חשבנו על כלום. חשבנו שכל יום אנחנו נעבור גם כן לקרמטוריו, לא.

00:44:19 SPK_1
היית אדישה? מה זאת אומרת?

00:44:21 SPK_2
אדישה, אדישה, כולנו היינו אדישים, והיו כמה שכבר נשברו. היו רצים לגדר, היה גדר חשמלי. והיו מתאבדים

00:44:32 SPK_1
גם מהקבוצה שלכם, של היוונים?

00:44:35 SPK_2
..כן, בטח, הרבה. אבל.

00:44:38 SPK_1
את רצית לחיות?

00:44:40 SPK_2
אני, את האמת, על זה לא חשבתי אף פעם. להתאבד לא חשבתי. תמיד רציתי לחיות, לפחות. אני יודעת שאני כבר לבד, אולי אלוהים ייתן לי, אני אבנה, אני אקים משפחה מחדש

00:44:52 SPK_1
את חשבת על זה? זה משהו שחשבת בזמן שאת רצת?

00:44:54 SPK_2
כל הזמן נכנס לי בראש. והחברות שלי היו אומרות לי שאני משוגעת, מי יוצא מפה? אמרתי,. אני חושבת שאני אצא מפה. אני לא יודעת, אבל על להתאבד אני בחיים לא חשבתי. יש לי, אני בריאת נפש, יש לי כוח סבל. אני סבלתי הרבה ואני ניצחתי

00:45:20 SPK_1
תאמרי לי, איך את מתמודדת שם עם הרעב?

00:45:23 SPK_2
אנחנו היינו מחפשים קליפות, היינו עומדים על יד החיילים שמקלפים איזה תפוח, למטה אנחנו.

מרימים את הקליפות ואוכלים. באושוויץ עדיין... אנחנו בביר קנאו. כן

00:45:37 SPK_1
בביר קנאו, את זוכרת מישהו שמנסה לעזור לך? לתת לך קצת יותר אוכל? איזה משהו?

00:45:43 SPK_2
לא היה מי שיעזור, כולנו היינו אותו דבר. כולם היו אפילו... מחפשים לבנות במכר תחת אחת. לכר. היינו כמו חיות, לא היינו בן אדם בכלל

00:45:58 SPK_1
את זוכרת שם בנות שלמשל ממשיכות להתפלל, לנסות לציין שבת או משהו כזה?

00:46:06 SPK_2
אנחנו רק כיפור, אנחנו לא ידענו אפילו איזה יום היום. כן. אז הייתה לנו בעבודה איזה.... גרמניה. תראי, לא כל הגרמנים היו גם נאצים. היו אלה שהיו צריכים למלא את התפקיד שלהם ולא היו רעים כל כך. אז היא אמרה לנו יום אחד שהיום זה כיפור. בכיפור אנחנו לא אכלנו. אפילו את החתיכת לחם הזה שנתנו לנו ואת המרק הבאנו חזרה, לא אכלנו. זה היה כיפור. זהו, אבל ככה לא ידענו. ידענו ביום ראשון שזה כבר לא עובדים, הולכים למקלחות וזה

00:46:50 SPK_1
מה אתן עושות אז ביום ראשון? איך אתן מעבירות את היום בימי ראשון?

00:46:54 SPK_2
..היינו, לקחו אותנו.

00:46:57 SPK_1
לחיתוי, לקחו את הבגדים לחיתוי.

00:47:00 SPK_2
כן, ואחר כך נתנו לנו לבד שנסוב את הפחים של האוכל. ונתנו לנו כל מיני עבודות בתוך. המחנה, לא יצאנו מהמחנה

00:47:12 SPK_1
אתם מסתובבות קצת? את מסתובבת בביר קנאו?

00:47:15 SPK_2
זה ביר גינאו.

00:47:16 SPK_1
מה את רואה שם כשאת מסתובבת במחנה, בביר קנאו?

00:47:19 SPK_2
אני רואה רק שריפים, ניצוגים וגדר חשמלי, את לא רואה יותר כלום. וקנטינה שהם אכלו.

הגרמנים

00:47:32 SPK_1
את סיפרת קודם שהייתה את הגרמניה הזאת שמודיעה לכם על יום כיפור, על התאריך של יום כיפור

00:47:39 SPK_2
הייתה מבוגרת.

00:47:41 SPK_1
מה היא הייתה? הקאפה שלכם? מה היא הייתה? מה הייתה התפקיד שלה שם?

00:47:44 SPK_2
היא הייתה שומרת אותנו.

00:47:45 SPK_1
היא הייתה שומרת שלכם? כן. את זוכרת מהשנה הזאת בבירקנאו עוד התנהגות גרמנית? אנושית? שיש איזה גרמנים שמנסים לעזור לכם

00:47:56 SPK_2
לעזור לא היה, אף אחד.

00:47:58 SPK_1
אתה יודע, הדבר היחיד שאת זוכרת זה הגרמניה הזאת שמודיעה לכם שזה יום כיפור.

00:48:02 SPK_2
..כן. ובאושוויץ.

00:48:04 SPK_1
תכף נגיע לאושוויץ. את אומרת שאתם עובדות כל היום עם התורייה. מה קורה אם יש בנות? שחלשות, שלא מסוגלות לעבוד

00:48:13 SPK_2
אלה שלא יכולים יושבים על הרספה, אז הגרמנים נותנים להם כדור בראש וזהו.

00:48:18 SPK_1
ככה זה היה?

00:48:19 SPK_2
כן. מי שלא יכול לעבוד... זהו.

00:48:30 SPK_1
את היית בריאה שם בכל השנה הזאת בביר כנאו?

00:48:33 SPK_2
הייתי מאוד רזה, אבל הייתי בריאה. לא הייתי בבית חולים, כי אלה שהיו בבית חולים, היינו. חוזרים מעבודה, לא היו כבר. היו בגזים

00:48:45 SPK_1
זאת אומרת שאתם הבנתם שהמרפאה, שבית החולים זה מקום מסוכן?

00:48:48 SPK_2
כן.

00:48:49 SPK_1
שלא כדאי להגיע לשם?

00:48:51 SPK_2
אבל אלה שכבר בכלל לא יכלו, היו מוכרחים ללכת לשם, אבל לא חזרו.

00:48:58 SPK_1
כמה שעות אתן עובדות שם עם התורייה ביום?

00:49:01 SPK_2
מהבוקר עד הערב, בלי הפסק. ככה היינו.

00:49:08 SPK_1
מה, כשאתן חוזרות מעבודה בערב, כשאתן חוזרות לצריפים שלכן, לצריף, על מה הבנות? מדברות? יש איזה שיחות ביניכן, בין הבנות

00:49:17 SPK_2
לא אכלנו אפילו לדבר, רצינו לנוח, לשבת, יאללה, למחרת שוב לעבודה.

00:49:27 SPK_1
יש איזה בנות בקבוצה שלכם, בקבוצה העברית, שהן תופסות הנהגה, שמנסות ככה לארגן? איזה משהו

00:49:35 SPK_2
,איפה.

00:49:36 SPK_1
שם? כן. בנות כמה היו הבחורות הכי מבוגרות, ובנות כמה היו הצעירות בקבוצה שלך?

00:49:45 SPK_2
היו עד 19. 20, כן.

00:49:49 SPK_1
והקטנות, הכי קטנות, בנות כמה?

00:49:51 SPK_2
הקטנות, 15.

00:49:53 SPK_1
..זאת אומרת.

00:49:55 SPK_2
שלי כבר הלכי ממה 13.

00:49:57 SPK_1
זאת אומרת שאת היית בקטנות, נכון? את היית יותר שייכת לצעירות.

00:50:01 SPK_2
אבל היינו כולנו יחד, לא היה הבדל שם.

00:50:05 SPK_1
היו שם בחורות שכבר איבדו ילדים או משהו כזה, שהיו אימהות?

00:50:13 SPK_2
היו איזה כאן שבאו בהיריון. היו נכנסו בהיריון וילדו שם ואת התינוקות זרקו אותם במפיה, בגזי.

00:50:27 SPK_1
היו ממש, איפה הם ילדו? הם ילדו בתוך הצריף?

00:50:30 SPK_2
ידענו כבר שם מה השאלה, כשהיינו שם כבר ידענו מה קורה. כי גם אחרינו, אמרתי לך, הבלוק. שלנו היה מול הקרמטוריום. היו באים טרנספורטים מלאים, בלי הבחנה, כולם בגזים

00:50:47 SPK_1
אתם ראיתם את זה?

00:50:48 SPK_2
כן, בטח.

00:50:50 SPK_1
לאיזה טרנספורטים את היית יודעת? מאיפה הגיעו האנשים?

00:50:54 SPK_2
הגיעו ברומניה, בפולין, בהונגריה.

00:51:03 SPK_1
כן, אתם רואים שם את הטרנספורטים הגדולים שמגיעים מהונגריה בקיץ 44? איך המירו לכם? ההונגרים האלה

00:51:11 SPK_2
הייתה אחת מהונגריה, אישה מאוד מאוד יפה, וכשהם רוצים לעשות משהו, להרוג או זה, היו. עושים מעגל מאיתנו, שאנחנו נראה שאם עושים סבוטאז' פה, אז זה הסוף שלכם. אז הייתה אחת מאוד יפה בהיריון. מההונגרים, אז הגרמני אומר לה תתפשטי, היא אומרת לא מתפשטת, למה? תתפשטי פעם, פעמיים, שלוש, היא לא התפשטה, הגרמני לקח, סחב את כל הבגדים שלה כראלה, ונתן לה איזה בגיטה נפלאה, ואומר לה כלב, מנץ' תאכל את הכלב הזה. והכלב אכל אותו. מאץ' זה בן אדם. עשה את הכלב בן אדם ואת האישה כלב. והוא הרג אותה. הכלב הרג אותה

00:52:13 SPK_1
וכולכם צריכות לראות את זה?

00:52:15 SPK_2
כולנו צריכים לראות. כל דבר שעשו אנחנו מצווים. היו בנות שגנבו קצת חומר נפש, רצו.... לעשות בזה, להרוג את הקרמטוריו, הם תפסו אותם, שמו אותם בתלייה ואנחנו כולנו עשינו מעגל ותלו אותם מולנו. מי שעושה סבוטאז' זה אסוף. זה היה

00:52:49 SPK_1
תגידי לי, כשאתם רואות את הטרנספורטים שמגיעים למשל מהונגריה, ישר לקרמטוריום, יש? לכם איזה קשר עין עם האנשים האלה? אתם יכולות לדבר איתם אולי

00:53:01 SPK_2
לא, לא, לא, בכלל לא.

00:53:02 SPK_1
אתם רק רואים.

00:53:03 SPK_2
רק רואים. ואז הבנו שגם ההורים שלנו שם.

00:53:06 SPK_1
ואז הבנת מה קרה בעצם להורים?

00:53:08 SPK_2
לילדים ולאחיות שלי והכול. אז כבר ידענו שגם התור שלנו יבוא. לא הייתה לנו תקווה שם.

00:53:17 SPK_1
איך הם נראים, היהודים האלה שמגיעים מהונגריה?

00:53:22 SPK_2
הם נראו יפים, ניבושים יפה, הם נראו מאוד יפה, בכלל לא ידענו, הם באו. אני קודם חשבתי. אולי אנחנו ביוון, אולי היינו קצת פרימיטיביים, איך הלכנו כאן? אנשים אומרים, איך הלכתם? איך הלכנו? אני באה שם, אני רואה מכל האירופה שם, אמרתי, אנחנו לא היינו הראשונים. היו כולם, וזהו

00:53:51 SPK_1
אתם, יש לכם איזה מגע למשל עם אסירים ותיקים במחנה מפולין או מסלובקיה? אתם יכולים? לדבר איתם

00:54:01 SPK_2
..היינו, לפני כמה שנים גם יוונים התחתנו עם הונגריות, רומניות, היינו בקשר, אבל לדברוני כבר.

00:54:13 SPK_1
..לא, במחנה, כשאת.

00:54:15 SPK_2
במחנה?

00:54:16 SPK_1
יש קשר, איך אתם מדברים, למשל, עם יהודים מפולין או מסלובקיה? הרי אתם לא מדברים. יידיש, אתם מדברים רק לדינו והיוונית

00:54:23 SPK_2
כן.

00:54:24 SPK_1
..אז איך.

00:54:24 SPK_2
אבל שם הבנו קצת, כבר במשך הזמן, את השפה הגרמנית.

00:54:29 SPK_1
התחלתם להבין גרמנית?

00:54:30 SPK_2
התחלנו להבין. אולי לא דיברנו קצת, דיברנו, אבל התחלנו להבין. היינו שם קרוב שלוש שנים., איזה שנתיים וחצי יותר. אז זהו

00:54:47 SPK_1
איך את מחזיקה מעמד שם בברכנה ובשנה הזאתי הראשונה שלך שם? איך את מסבירה את? זה? שאת נשארת חזקה, ילדה רזה לבד בעולם

00:54:56 SPK_2
רזה, הייתי כל הזמן רזה ומיניאטורית כזאת, ואני לא יודעת. אני כל הזמן הייתי מאמינה. מאלוהים ומאמא שלי. תמיד הייתי אומרת, אמא, תשמרי עליי, שלפחות שאני אשאר

00:55:12 SPK_1
ואת חושבת שזה עזר לך לשרוד ולהחזיק מעמד?

00:55:16 SPK_2
לא יודעת, לא יודעת מה, אבל תראי, צריכים שיהיה איזו אמונה, בלי אמונה אפשר לחיות. אני. מאמינה באלוהים, ואני מבקשת גם מאמא שלי

00:55:33 SPK_1
אני מבינה שאחרי שנה מעבירים את הקבוצה שלכם לתוך... אחרי שנה מעבירים את הקבוצה. שלכם לאושוויץ

00:55:47 SPK_2
גם שם היינו כמעט שנה, אבל עבדנו במנאי. היינו שם בסריב, לא היינו בחוץ.

00:55:57 SPK_1
התנאים היו יותר טובים?

00:55:58 SPK_2
כן, היינו בתוך הסריף, בישיבה, ולקחנו נעליים. מה עשו מזה אני לא יודעת.

00:56:05 SPK_1
בואי נסביר, זה נעליים שהגיעו בעצם עם היהודים.

00:56:07 SPK_2
נעליים שהגיעו מכל היהודים. היינו מפרקים אותם, אור לחוט, מסמרים לחוט, סוליה לחוט,. עקיבים לחוט, היינו ממלאים שקיות, שקיות, והיה בה רכבת עם שקיות, היינו... מובילים את הכל לשם. מה הם עשו עם זה, אני לא יודעת

00:56:27 SPK_1
אתם מוצאים שם איזה דברים מעניינים בין הנעליים, או שיש שם רק נעליים?

00:56:31 SPK_2
אצלנו היה רק נעליים.

00:56:32 SPK_1
רק נעליים.

00:56:33 SPK_2
קראו שוק קומנדו. עבדנו שם כמה זמן, הרבה זמן.

00:56:38 SPK_1
ואיפה אתם משנות? איפה אתם גרות?

00:56:41 SPK_2
אותו דבר, היה בצריף.

00:56:43 SPK_1
היה.

00:56:43 SPK_2
צריף? כן, בטח, באושוויץ.

00:56:46 SPK_1
שהיה קרוב למקום העבודה?

00:56:48 SPK_2
לא, תמיד היינו צריכים הרבה ללכת. ללכת, ללכת, ללכת, כל הזמן ללכת.

00:56:55 SPK_1
התנאים באושוויץ היו יותר טובים מהתנאים בבירקנאו?

00:56:59 SPK_2
לא היו יותר טובים, רק שעבדנו בבירקנאו.

00:57:01 SPK_1
העבודה הייתה יותר קלה.

00:57:02 SPK_2
העבודה יותר קלה, לא היינו בחוץ, בתורייה, היינו בתוך סריף, ישבנו מול שולחן, הכינו לנו. עבודה, וזה קצת יותר טוב. אבל התנאים אותו דבר, כל בוקר לקום אותו דבר. הכל אותו דבר

00:57:19 SPK_1
את מקבלת קצת יותר אוכל שם או שזה אותו דבר?

00:57:22 SPK_2
לא, זה אותו דבר, כל הזמן אותו דבר.

00:57:24 SPK_1
את זוכרת בנות שסוחרות שם? שוק שחור במחנה, את זוכרת?

00:57:31 SPK_2
אני אספר לך, אנחנו היינו לוקחים נליים, מכבים פה ושם ולהביא במחנה, למכור אותם.

בחתחת לחם. אז פעם אחת אמרו לנו קונטרול, עשו לנו קונטרול, חיפושים

00:57:56 SPK_1
כן.

00:57:57 SPK_2
אנחנו היינו עושים, כולנו היינו עם נעליים פה, נעליים שם, אנחנו היינו כמו ילדים קטנים, לא.
..ללשים, אז כולם זרקנו אותם נעליים למטה. אז